

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 28.11.2021
Published /Yayınlanma 31.12.2021
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Taylan, A. (2021). HZ. Ömer'in naslara yaklaşımı. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(78), 3391-3400.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2895>

Abdurrahim TAYLAN

<https://orcid.org/0000-0001-7089-6031>

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri, Kahramanmaraş / TÜRKİYE

HZ. ÖMER'İN NASLARA YAKLAŞIMI HZ. OMAR'S APPROACH TO THE TENETS

Issue/Sayı: 78

Volume/Cilt: 8

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

Bu çalışma Hz. Ömer'in (r.a.) Kuran-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yaşamı boyunca Kuran'dan anladığı, yaşadığı, söylediği, başka bir sahabeden görüp de uygun bulunduğu kısacası O'nun (s.a.v.) sünneti doğrultusunda vermiş olduğu hükümlerin yaklaşımsal açıdan değerlendirilmesinden ibarettir. Hz. Ömer'in (ra.) Kendisinin de Kur'an-ı Kerim'den anladığı ahkâm muhakkak vardı. O hiç şüphesiz bir kadı idi. Buna Hz. Ali (ra) gibi diğer sahabeler de itiraz etmediler. Hakeza O sert mizacıyla, bir despotizm öncüsü de değildi. Tam tersine akli muhakeme harikası bir şahsiyet olduğu bu çalışma boyunca görülmektedir. Zira Hz. Ömer, yeri gelince kendi verdiği bir hükmü bir kölenin irşadiyle terk edebiliyordu. Dolayısıyla onun naslara yaklaşımının akıl ve nakil yönünden tam bir muvazene içerisinde olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, İslam Hukuku, Hz. Ömer, Nas.

ABSTRACT

This study consists of the evaluation of Hz. Omar's understandings from Qur'an and the provisions that were made by The Prophet (p.b.u.h) in accordance with His (p.b.u.h.) apprehensions from Qur'an, the provisions He (p.b.u.h.) had experienced Himself (p.b.u.h.) or found appropriate when it was made by another companion, shortly with His (p.b.u.h) Sunnah, in perspective respect. Certainly, there were provisions that Hz. Omar understood from Qur'an as well. He was undoubtedly a judge. Other companions such as Hz. Ali didn't object to this. Likewise, he was not a forerunner of despotism, with his harsh temperament. On the contrary, it is seen throughout this study that he is a person who is a wonder of mental reasoning. For when the time came, he could leave a decision he had made himself with the advice of a slave. Therefore, it seems that his approach to the problems was in the complete array from the point of view of reason and narration.

Keywords: Law, Islamic Law, Hz. Omar, Nas.

1. GİRİŞ

İslam tarihi boyunca adı zikredildiğinde hatırlara adaleti getiren ve adını kişiliğinin ayrılmaz bir değeri adaletle duyuran tek şahsiyet yalnızca Hz. Ömer denilse abartı olmaz. Tarih boyunca adaletinden söz edilebilecek Hz. Süleyman, Enuşirevan-ı Adil, Ömer b. Abdülaziz vd. birçok devlet yöneticileri gelmiştir. Ancak bunların içinden Hz. Ömer denilebilir ki en dikkat çekicilerindedir. Dolayısıyla İslam dünyasının onu pekâlâ bir şekilde kendi kanunlarının içinde bir örnek olarak görmesi zarurettir. Nitekim öylede olmuştur. Hz. Ömer'in yaşamı boyunca vermiş olduğu hükümler bu nedenle yol gösterici olarak kabul edilse de bazı mihraklar tarafından tenkide maruz kalabilmektedir. Biz bu çalışmada onun vermiş olduğu hükümlerin naslarla uyum içinde olduğuna dikkatleri çekmek istiyoruz. Ancak bazı noktalarda nasların zahirine uymadığı kanaati uyandırıldığı iddia edilen yerlerin de açıklanması sadedinde buraları

da tashih ve tadil yoluna gideceğiz. Şimdi bu hususa birkaç örnek üzerinden değerlendirmelerde bulunalım.

2. HZ. ÖMER'İN MUELLEFE-İ KULÛB OLAN KİMSELERİN HİSSESİNİ İPTAL ETMESİ

Muellefe-i kulûbun mahiyeti: Muellefe-i kulûb; (kalpleri İslam'a ısıdırılacak, teşvik edilecek kendisine hediye verilmesiyle İslam'a girmesi veya kötülüğünün önlenmesi, imanının kuvvetlenmesi, muadili olan kişileri ihtida etmesi, zekât vermeyenlerden zekât toplanması veya Müslümanların bir kötülükten savunulması umulan, aşiretlerinde sözü geçen öncüler¹ olarak ifade edilmektedir. Bu kimseler kâfir ve Müslüman olarak iki kısma ayrılır. Kâfir olanlar da iki kısım olarak değerlendirilmektedir.

Birinci kısım müellefe-i kulûb: İslam'a girmesi umulan, İslam'a girme niyetini güçlendirmek ve İslam'a meyletmesi için kendisine hediye niteliğinde bir şeyler verilen kimselerdir.² Nitekim Hz. Peygamber'in (a.s.m.) kalpleri kazanılacak olan kâfirlerden bir grup kişiye hediyeler verdiği de rivayet edilmiştir. Resûlullah'ın (s.a.v.) Müslim'in Sahih'inde, Safvân bin Ümeyye'ye Huneyn ganimetlerinden verdiği geçmektedir. Safvân ise o gün henüz Müslüman olmadığı belirtilmektedir.³

Ebu Said el-Hudri'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah'ın (s.a.v.) Huneyn'in ganimetlerini Kureyşlilerden ve bütün Araplardan kalpleri İslam'a ısıdırılacak olanlara taksim ettiğinde, bir Ensar mahallesi Resûlullah'ın bu yaptığından alındı. Bunun üzerine Resûlullah da onlara şunu söyledi: "Ey Ensar ehli, insanları İslam'a teşvik etmek üzere bir dünya metanını verip de sizi Allah'ın sizlere İslam'da takdir ettiği yere (güçlü olan imanımıza) bıraktığımdan mı alındınız?"⁴

İkinci kısım müellefe-i kulûb: şerrinden korkulan, onun ve emsallerinin şerrinin durdurulması umulan kimselerdir. İbn Abbas'ın rivayet ettiğine göre bir kavim Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelirdi, onlara hediye verirse İslam'ı över; vermezse de hakkında kütü konuşup ayıplarlardı.⁵ Tüm bunlarla birlikte müslümanlardan kalpleri İslam'a ısıdırılacak olanların da türleri vardır. Şöyle ki

- 1- Bu kimselerden bazıları, İslam'a yeni giren ve bunda sebat etmesi için ona yardım edilmesi gerektiği düşünülen kimselerdir. Çünkü İslam'a yeni girmiş ve kavminin dinini terk etmiş bir kimse, aşiretinin zararına uğrar ve malıyla tehdit edilirdi. Dolayısıyla bu kimseler, öncelikle İslam'a girmeleri teşvik edilmeli, burada sebat edebilmesi için destek olunmalı hatta maddi yardımda bulunulması gerekli olan kimselerdir.
- 2- Onlardan bazıları da kâfirlerin de muadili (dengi) olan, Müslüman olan birtakım bey ve liderleridir, bu yüzden kendilerine hediye verilirse, kâfir olan muadillerinin onlardan etkilenecek İslam'a girmesi umulur. Bunun örneği de Hz. Ebu Bekir'in kavimlerinde sözlere geçen kişiler olduğu için Müslüman olmalarına rağmen Adiy bin Hatim ve el-Zeberkan b. Bedir'e telif-i kulûb nevinden hediye vermesidir.
- 3- Onların arasında ayrıca kavimlerinde sözü geçen, zayıf imanlı Müslüman liderler de vardı. Bu şahıslara hediye vererek imanlarının güçlenmesi ve cihat zamanında yardım etmeleri umuluyordu. Bunun örneği de Mekke'nin fethinde serbest bırakılan, İslam'a giren Hz. Peygamber'in Hevazin ganimetlerinden bol ganimet verdiği kimselerdir. Müslim'in Sahihi'nde geçtiğine göre, Resûlullah s.a.v. Ebu Süfyan b. Harb, Safvan İbn Ümeyye, el-Akra' İbn Habis ve Uyayne b. Hisn'den her birine 100'er deve verdi.⁶ Enes'ten rivayet edildiğine göre de Resûlullah (s.a.v.) İslam için kendisinden istenilip vermediği bir şey olmamıştır. Dedi ki: Bir adam geldi ve ondan bir şeyler istedi, ona sadaka koyunlarından iki dağ arasında büyük bir koyun sürüsü verilmesini emretti, adam ise kavmine gitti ve şöyle dedi: "Ey kavmim İslam'a girin, çünkü Muhammed (sav) yoksulluktan korkmayacak kadar hediyeler verir."⁷
- 4- Onlardan bazıları yine, düşman ülkelerinin hudutlarında nöbet tutan, düşman saldırırsa arkalarındaki Müslümanları müdafaa edecekleri ümit edildiğinden ötürü hediye verilen kimselerdir.⁸

¹ El-makdisi, şerhul kebir ve yelîhi el-Muğni, h. 1347, daru'l-Kitabi'l-Arabi, 2

² El-Makdisi, şerhul kebir, s. 697

³ Muhtasar sahihi Müslim 1./140.

⁴ Müsned imamı ahmed 18./s.253. hadis rakam:1173.

⁵ Tefsiri taberi 14/313.

⁶ Muhtasar sahihi Müslim 1./140.

⁷ Müsned ahmed b. Hanbel 17./107. Hadis rakamı:12051.

⁸ Misbahul Münir 1./90.

- 5- Son olarak zikredebileceğimiz. Onlardan da kendilerine hediye verilirse, zekât vermeyenlerden zekât toplayıp imama (valiye) ulaştırabilecek olan kimselerdir. Bunların her birine zekât verilmesi caizdir, çünkü onlar kalpleri İslam'a ısındırılacak kimselerdir, bu yüzden ayetin umum lafzına dâhil oldukları belirtilmektedir.⁹

Kalpleri İslam'a ısındırılacak olan kimselere de az olsun çok olsun onları razı edecek kadar zekâtan verilir, çünkü maksat, onlara ihtiyaç duyulduğunda İslam'a destek olmaları için onların kalplerini kazanmaktır.¹⁰

Hz. Ömer kalpleri İslam'a ısındırılacak olan kimselerin hisselerini iptal etmesi bazı İslami kaynaklarda varid olmuştur. Onun, bu davranışı ile nassa ve Hz. Peygamber'in-s.a.v.- fiiline muhalefet edip etmediği hususu ilgililer açısından önem arz etmektedir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) vefatına kadar kalpleri İslam'a ısındırılacak olan kimselere para verilmeye devam edildi. Hz. Ebu Bekir'in hilafetinde de iki adam Halife'ye geldi ve ondan toprak isteyip ve şöyle dediler: Bizim verimsiz bir toprağımız var ki ne onda yeşillik olur ne de ondan faydalanılır. Eğer onayın olursa biz onu almak isteriz. Hz. Ebu Bekir onlara onay verdiğine dair bir mektup yazdı, onlar da kendilerine şahitlik etmesi için yanına gittiler. Hz. Ömer mektupta olanı işitince, mektubu ellerinden alıp mektuba tükürerek yazıyı sildi ve onlara dedi ki: Allah'ın Resulü, sizi razı etmeye çalışırdı ve o zamanlar İslam mensupları azdı ve Allah bugün İslam'ı güçlendirdi ve yüceltti. O hâlde gidin ve diğer Müslümanlar gibi çalışın, çünkü hak Rabbinizdir, dileyen inansın, dileyen inkâr etsin. Bu iki kişi Hz. Ebu Bekir'e gidip şikayette bulundular ayrıca çirkin söylemlerde bulundular. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir; Hz. Ömer'in yaptığını onayladı ve kendi görüşünden vazgeçti. Onlar da Hz. Ebubekir'e dediler ki: Halife sen misin yoksa Ömer mi? Ebu Bekir dedi ki: Dilerse kendisi olsun.¹¹

Ömer İbnu'l-Hattab, Hz. Ebu Bekir hilafetinde kalpleri İslam'a ısındırılacak olan kimselerin hissesini vermeyi durdurmuş, kendi hilafeti döneminde de bu şekilde devam etmiştir. Böylece Kur'an'da geçen ve Hz. Peygamber'in fiili ile teyit edilen bir hükme muhalefet etmiş mi oldu? Sorusu akla gelebilir.

Bu soruya iki farklı cevap verildiğini görmekteyiz. İlki; Ömer ibn el-Hattab, Kur'an'a veya Hz. Peygamber'e muhalefet etmedi, çünkü ne Ebu Bekir ne de Ömer döneminde kalpleri İslam'a ısındırılacak olan kimseler vardı. Nasıl ki Kur'an zekâtı fakir ve muhtaçlara verilmesini emretmişken fakir ve muhtaç kimseler bulunmazsa fakir ve muhtaç bulunana kadar o hükümle amel etmek durdurulur. Bahse konu olan hüküm de aynı şekildedir." İkincisi ise Hz. Ebubekir'in halifeliğinde Şeyhu'l İslam'ı konumunda olan Hz. Ömer; halifeye gelen müellefeyi kulüb'tan olan iki kişinin ganimet olarak gelen mallardan veya araziden talep etmesi Hz. Ebubekir'in de Hz. Peygamberin bu kimselere müellefeyi kulüp kapsamında zekat vermesinden dolayı aynı uygulamayı bu kimselerde uygulamak istemişse de; bu kimselerin müellefeyi kulüp olma şartlarını şuan taşımadıkları görüşüne binaen olsa gerek mallardan veya arazilerden almaları için yazı yazmasını isteyen bu kimselere yazıyı yazmış; onaylaması için Hz. Ömer'e göndermiştir. Hz. Ömer de tükürüğüyle yazıyı silmiştir. Gerekçesi ise; bu kimselerin diğer Müslümanlar gibi çalışmalarının gerekli olduğunu söylemesidir. Hz. Ömer; ayrıca müellefeyi kulüp şartlarını da taşımadıkları kanaatini verdiği bu kararıyla göstermektedir. Ancak Hz. Ömer devrinde müellefeyi kulüp uygulaması kalkmamış, hatta müellefeyi kuluba gelir getiren diğer kalemlerden de zekat verildiği bilinmektedir. İşte bu noktadan hareketle 'müellefeyi kulübun tayini ictihatla karar verilmektedir' fikrini savunanlar Kur'an'ın kitap haline getirilmesinde benzer bir ictihat yapılmaktadır demektedirler. Bu durumda Hz. Ömer müellefeyi kulübü ortadan kaldırmamış, bilakis uygulamaları ile devam ettirmiş, maslahat gereği verilecek kimseleri tayin etmede ictihatta bulunmuş hatta Hz. Ebubekir ile bu konuda aynı görüşte ittifak etmişlerdir. Böylece müellefeyi kulüb müessesesi Hz. Ömer'den günümüze kadar âtil bir durumda da kalmamıştır. Biz de bu görüşün daha güçlü olduğu kanaatindeyiz.

Hz. Peygamber'in döneminde davetin daha başlangıç aşamasında olduğu, savaşın da sayı olarak eşit olmadığı ve maddi hediyelerin insanlar üzerinde etkisi olduğu için, kalpleri İslam'a ısındırılacak olan kimselere bir hisse tahsis edilmesi şarttı. Fakat Resûlullah'ın vefatından ve İslam'ın yayılmasından sonra, İslamiyet yükselip güçlendi ve kalpleri kazanmak için para harcamaya ihtiyaç duyulmaz oldu. Dolayısıyla Hz. Ömer'in para vereceği veya vermeyeceği kalpleri İslam'a ısındırılacak olan kimseler bulunmuyordu.

⁹ El makdisi, şerhul kebir, 2 697-698; şerhul mecmu'u'l-Muhezzeb, 6/207 tefsiru ibni kesir, 2/365; es-Sâiyis, tefsiru ayati'l-Ahkam, 3/38

¹⁰ Beyhaki, şerhu müntehal iradat 2./127.

¹¹ Kemaluddin ibn'ul-Humam, fethu'l-Kadir, 2/15, el-Cessas, ahkamul kuran, 3/153, tarihu't-Taberî, 3/275.

Muellefe-i Kulûbun bulunması veya bulunmamasına hüküm vermek, Müslümanların durumuna bağlıdır. Eğer birilerinin kalplerini kazanmaya ihtiyaç duyulursa, o zaman Muellefe-i Kulûb, bulunup Kur'an'da emredilen bir hisse onlara verilir, eğer kazanmaya ihtiyaç duyulmazsa, o zaman Muellefe-i Kulûb nasıl bulunur? İşte bu yüzden Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir ve diğer sahabeler, Kur'an naslarına veya Resûlullah'ın fiiline muhalefet etmediler. Çünkü yaptıkları şey, ayeti iptal veya nesh etmek değil, o hisseyi hak eden kimsenin bulunmaması nedeni ile o kimseye verememektir. Hz. Ömer döneminde veya sonrasında Müslümanlar, yine birilerinin kalplerini kazanmaya ihtiyaç duyacak bir durumlarla karşılaşarlarsa, yeniden Muellefe-i Kulûbun hissesi zekâtan alınıp ve verilmesi gereken kişilere verildiği rivayetlerden anlaşılmaktadır. El-Cassas der ki: "Ebu Bekir es-Siddîk'in hükmü verdikten sonra Ömer'in yaptığına itiraz etmemesi, Ömer'in görüşünü bilip onu kabul ettiği anlamına gelir. Bir de Muellefe-i Kulûbun hissesi, Müslümanların az, kâfirlerin çok sayıda olması durumuna bağlıydı."¹²

Muellefe-i Kulûbun hissesinin o dönem ödenmemesi, Resulullah döneminde olanların neshi (iptali) değil bir teyididir. Çünkü o zaman İslam'ı güçlendirmek gerekti, o da para vermekle olurdu. Şimdi ise vermemek ile olur.¹³ Bu da şeriatın amacına ve hikmetine isabetli bir bakış açısı olarak görülebilir.

Hz. Ömer, ayetin nassını nesh etmedi ve onun uygulanabilirliğini kaldırmadı, çünkü nassı nesh etmekle onun şartları tahakkuk edene kadar onu uygulamamak arasında büyük bir fark vardır.

O yüzden Muellefe-i Kulûb ayeti muhkemdir ve kıyamete kadar devam edecektir. Müslümanlar birilerinin kalbini kazanmaya ihtiyaç duyduklarında onu uygulamaya geçirir.¹⁴

3. HZ. ÖMER'İN KİTLİK SENESİNDE HIRSIZIN ELİNİ KESMEMESİ

Allah (c.c.) " *وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ* " "Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah'tan bir ibret olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir." (Maide,5/35) buyurur.

Peygamber (s.a.v.) hırsıza bu hükmü uygulamış ondan sonra ilk halife olan Hz. Ebubekir de uygulamıştır.¹⁵ Sonra Hz. Ömer hırsızlık yapan İbnu Semure'nin elini kesmiştir. Ancak bu konuda Hz. Ömer'den nakledilen başka rivayetler de vardır:

O'nun bu hadd cezasını kıtlık zamanında durdurduğu ve hırsızlık yapan kimseden bu cezayı kaldırdığı ve 'Ben kıtlık zamanında el kesmem (hadd cezasını uygulamam)' dediği rivayet edilmiştir.

Hasan bir adamdan rivayet ettiğine göre şöyle demiştir:

*"Elleri kolları bağlı yanlarında et olan iki adam gördüm ve onlarla birlikte Hz. Ömer'e gittim: Etin sahibi: bizim doğumunu beklediğimiz 10 aylık hamile deveimiz vardı, baharı bekler gibi onu beklerdik, bir gördük ki bu adamlar onu kesmiş. Hz. Ömer: Bir devenin yerine etli butlu doğumu yaklaşmış iki deve versem razı olur musun? Çünkü biz bir salkım üzüm için (çok küçük şeyler için) ve kıtlıkta el kesmeyiz."*¹⁶

Hatib bin Ebi Beltaa'nın köleleri Müzeyne kabilesinden bir adamın devesini çaldılar, Hz. Ömer'in yanına getirildiler ve suçlarını itiraf ettiler. Hz. Ömer Abdurrahman bin Hatib'e haber gönderdi. Yanına gelince ona dedi ki; (Baban) Hatib'in köleleri müzeyne kabilesinden bir adamın devesini çalmışlar ve itiraf ettiler. Hz. Ömer ellerinin kesilmesini emretti sonra peşlerinden haber gönderdi ve hükmü geri çekti ve Abdurrahman bin Hatib'e 'Allah'a yemin olsun ki, sizin onları (köleleri) çalıştırıp ve aç bıraktığınızı ve bu sebeple haram yollara başvurup onu (deveyi) yediklerine kanaat getirirsem yemin muhakkak ellerini keserdim, ancak Allah'a yemin olsun ki, onları affettim çünkü sana, seni aç bırakacak (incitecek) bir tazminat ödeteceğim' dedi. Ve Müzeni'ye fiyatı ne kadar diye sordu, Müzeni onu 400'e bile vermiyordum deyince, Hz. Ömer (Hatib'e), ona 800 öde' dedi.¹⁷

Saib bin Yezid'den rivayetle, "Abdullah bin Amr bin el-Hadrami bir kölesini Hz. Ömer'e getirdi ve 'Bunun elini kes çünkü bu hırsızdır' dedi. Hz. Ömer: Ne çaldığını sordu. Adam da Karısının 60 dirhem değerinde ki aynasını çaldığını söyledi. Hz. Ömer: "Bırak onu eli kesilmez (hadd gerekli değildir) sizin hizmetçiniz sizin eşyanızı çalmış" dedi."¹⁸ Bu durumda Hz. Ömer neden el kesme cezasını kaldırdı?

¹² Cassas ahkamul Kuran 3./153.

¹³ Fethul kadir 2./14.-15.

¹⁴ Baltacı, s. 155, Menhecü fi Teşri Ömer b. Hattab

¹⁵ Tefsir'ul-Kurtubi, 6/160

¹⁶ es-Serehsî, el_Mebsût, 9/140

¹⁷ Abdu-r rezzâk, Musannef, 10/238, İbn Kayyim el_cevzi, I'lâmu_l mukiin, 3/33

¹⁸ Malik, Muvatta, 2/839, 33

Sorusu akla gelebilir. Bu durumu değerlendirme sadedinde şunları söylemek mümkündür. Hz. Ömer'den kıtlık senesiyle alakalı rivayet edilenler, hırsıza hadd cezasını ortadan kaldırma amacıyla değil bilakis 'Zaruretler haramları mubah kılar' kuralı çerçevesinde olduğu düşünülebilir. Bu genel kuraldan yola çıkarak Hz. Ömer'den 'kuraklık/açlık zamanında ve bir üzüm (veya hurma) salkımından ötürü el kesilmez' sözü rivayet edilmiştir.

Hz. Ömer'in (r.a.) İslam hukununun genel kurallarından bir kuralını uyguladığı gibi Kuran'ın genel prensiplerini de uyguladığını görüyoruz. Çünkü Kuran'ı Kerimde, zorda kalmış birisi İslam'a göre hayatta kalabilmek için haram olan şeyleri hatta murdar hayvanı, kan ve domuzu bile yemesi caiz görülmüştür.

Allah'ı teala (c.c.): " إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنَازِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ " "Allah size yalnızca murdar eti, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkasının adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama biri zorda kalırsa, haksızlığa sapmadıkça, sınırı aşmadıkça kendisine günah yoktur. Biliniz ki Allah bağışlayan ve esirgeyendir" (Bakara, 2/173) buyurmuştur. Buradan da anlaşılıyor ki; zor durumda olan kişinin, özel ve genel çevresi üzerindeki hakkı ona sahip çıkmaları, yiyeceğini ve rızkını temin etmeleridir. Hayatta kalabilmek için hırsızlığa mecbur kalmış kimsenin kasıtlı bir durumu söz konusu olamaz. Eğer bir saldırı kastı varsa, kendisinden kaynaklı değil, başına gelen durumdan kaynaklıdır. Hz. Ömer döneminde açlık bütün toplumu sarmıştı. Hz. Ömer bu durumu insanlardan defetmek adına elinden gelen tüm çabayı göstermişti. O günlerde zorda kaldığından ötürü hırsızlık yapan kimseye hadd cezası uygulanması için gerekli olan haksız saldırı unsuru oluşmadığı gibi toplum tarafından hırsıza karşı bir saldırı (düşmanlık) da söz konusu olmamıştır.¹⁹

Hatib'in kölelerinde de durum aynıdır, onlar tarafından (sahipleri tarafından), köleleri hırsızlığa zorlayacak derecede aç bırakmak gibi bir ihmal vaki olmuştur. Hz. Ömer'in O'na (Hatib'e) sert bir şekilde ve çalınan şeyin değerinden fazlasını ödemesiyle hükmettiği para cezasının sebebinin buradan anlayabiliyoruz. Ve Hz. Ömer o para cezasını ancak ve ancak kölelerin ihmal edilip hırsızlığa mecbur bırakılmasından dolayı vermiştir. Bu yüzden elbette ki Hz. Ömer (r.a.) burada hadd cezasını, 'Zaruretler haramları mubah kılar' diyen İslam'ın genel ilkelerine uyararak uygulamamıştır. Buradan yola çıkarak Hz. Ömer hırsızlığın hadd cezasını tamamen durdurmamıştır diyebiliriz. Çünkü Hz. Ömer; sünnet-i seniyyedeki açık nassı ve Kur'an'ı Kerim'deki genel ilkeyi uygulamıştır

İbni Kayyim der ki; "İşte bu, kıyasın ta kendisi ve şeri hükümlerin gerektirdiğidir. Çünkü yıl açlık yılı ve insanların aşırı derecede muhtaç ve zor durumda olduğu bir yılsa; hırsızın kendisini hayatta tutabilecek durumlara iten zorluktan kurtulabilmesi mümkün değildir. Varlıklı olanların, ona (hırsıza) bu ihtiyacını, (Alimlerin) ihtilafı üzerine ya parasıyla veya bedava vermeleri gerekir. İnsanları teselli etmenin, güç yetirdiği halde insanların bedenlerine can vermenin ve zor durumda olanların ihtiyacını gidermek için fedakârlık yapmanın vacip olmasından ötürü bu konuda sahih olan bedava vermektir. İşte bu şüphe; muhtaç kimseden el kesme cezasını kaldıracak kadar güçlü bir şüphedir (sebeptir). Bu şüphe birçok fakihin zikrettiği şüphelerden daha güçlüdür. Hatta bu şüphelerle onların zikrettiği şüpheler kıyaslandığında aradaki fark ortaya çıkacaktır. Çalınan eşyanın çabuk bozulmaya müsait olması şüphesi (sebebi), su gibi aslında mubah olması gerektiği şüphesi, ilk defa çalma şüphesi, delili olmadan bir malın sahibi olduğunu iddia etmesi şüphesi, korunaklı bir yerde yiyerek veya hayvanın memesinden süt sağma yoluyla malı telef etme şüphesi, korunaklı bir yerde kesip veya yakıp ve sonra dışarı çıkararak mali olmasının eksilmesi şüphesi ve bunun dışında gerçekten zayıf olan şüpheler nerde! bu kuvvetli şüphe nerde! Hele ki hırsıza kendini hayatta tutabilecek kadar mal alması için mal sahibiyle kavga etmesine bile izin verilmişken. Durumun hiçte Hz. Ömer dönemindeki gibi olmadığı açık ve aşikâr olduğu anlaşılmaktadır.

Öyleyse kıtlık senesinde muhtaçlar ve zor durumda olanlar çoktur, muhtaç olmayanları onlardan ayırmak, ihtiyaçtan dolayı hırsızlık yapan ile diğerleri arasında ayırım yapmak zordur. Ve kime hadd cezası uygulanacağı kime uygulanmayacağı birbirine karıştığı için hadd cezası kalkar."²⁰ denilmektedir.

Yahya bin Adem'in, O (Hz. Ömer), çölde bir Arap topluluğuna rastlayıp da onlara ne su kovası ne de kuyudan su çekmek için kova ipi vermeyip ayrıca suya nasıl ulaşacaklarını da göstermeyen bir topluluğa 'onlara ihtiyaçları olanı verseydiniz ya!²¹ dediği rivayeti ve bir adamın suyu olan kimselerden su istediği ve vermemelerinden dolayı susuzluktan ölmesi durumunda Hz. Ömer'in onlara ölen adam için

¹⁹ Muhammed Baltacı, Ömer b. Hattab'ın tesri'deki metodu, 216

²⁰ İbn Kayyim el_cevzi, İlamu l mukiin, 3/18

²¹ Yahya b. Adem, el_harâc, 111

diyet ödettirmesi rivayeti,²² Hz. Ömer'in zor zamanlarda hırsızdan hadd cezasını düşürmesindeki bakış açısını açıklıyor olması hususunda yeterli bir veridir, denilebilir.

Bu iki rivayet açık bir şekilde, Hz. Ömer'in zorda kalmış kimsenin ihtiyacı olan malı almasında haklı olduğunu öngördüğüne işaret ediyor. Öyle ki hakkını silahla bile alması ve hakkını vermediği için mal sahibinden diyet alması da caizdir. Hz. Ömer onların suyu isteyen kişiyi kasten öldürmediklerini öngörmese, onlara sadece diyet cezası vermekle yetinmezdi. Bu konuda, Hz. Peygamber'den rivayet edilen suyun satılmasını emreden ve engellenmesini nehyeden birçok hadise dayanmaktadır. Bu rivayetlere dayanılması Hz. Ömer'in zorda kalmış kimsenin sahibinin ihtiyacı olmayan malda hakkı olduğunu öngörmesine delildir. İşte bu kadarı hadd cezasını kaldıracak olan mülk şüphesidir. Zaruret esnasında hayatın kendilerine bağlı olan her şey, hayatı korumada zaruri ihtiyaç unsuru olan suya kıyas edilebilir. Doğal olarak insanı korumak malı korumaktan daha önceliklidir.

4. HZ ÖMER'İN (R.A) BİR KİŞİYE KARŞIN BİRKAÇ KİŞİYİ İNFAZI

İslam dininde haksız yere hür bir insanın öldürülmesinde mutlaka ceza vardır. Buna birçok ayet ve hadis açık bir delalet etmektedir. Nitekim Kuran-ı Kerim'de Allah Taâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ أَتَىٰ عَلَىٰ الْفِيلِ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَّمْ يَجِدْكَ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ "Tevrat'ta İsrâiloğulları'na, "Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş... Yaralamalarda da kısas vardır. Kim kısası bağışlarsa bu kendisi için bir keşâret olur. Ve her kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir" diye yazdık." (Maide, 5/45)

Tevrat'taki ifadelerin Kuran'ın hükmü olarak da kaldığını görmekteyiz. Başka bir ayette ise şöyle buyurulmaktadır; "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ أَلْحَرَ بِالْحَرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنثَىٰ بِالْأُنثَىٰ" "Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında kısas size gerekli kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın." (Bakara,2/178). Bu ayetlerden öldürülenin canı karşılığında katilin öldürülmesi anlaşılmaktadır. Lakin birkaç kişinin bir araya gelip de birini öldürmesindeki hüküm nedir? Ayrıca bu katillerin öldürülmesi durumunda kısastaki cana can manası nasıl gerçekleşecektir? Şeklinde akla sorula gelebilmektedir.

İmam Malik ve Şafii Ömer b. Hattab'ın bir kişiyi suikast düzenleyerek öldüren (beş veya yedi) kişiyi öldürdüğünü rivayet etmiştir. Ve şöyle demiştir: (Şayet San'a ahalisinin tümü o adamı öldürseydi onların hepsini öldürürdü.)²³

Cassas, Hz. Ömer'in bir kadının canı karşılığında bir grup adamı öldürdüğünü aktarır. Bu konunun ihtilafsız ve meşhur olup neredeyse üzerinde icma edildiğini söyler.²⁴

Hz. Ömer'in bu hadisesinden anlaşılacağı üzere; birkaç mesela akla gelebilmektedir. Birinci Mesele: Tek bir kişi karşılığında birden çok insanı öldürmek ayette geçen "أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ" "Cana can" manasına aykırı mıdır? Sorusuna göre bazı alimler görüş beyan ettiklerini görmekteyiz.

Davud ez-Zahiri ve ona uyanlar yukarıda geçen ayetlerin zahirinden anlaşılan eşitlik ilkesine uyarak bir kişiye karşın bir grup insanın öldürülemeyeceğini savunurlar.²⁵

Kurtubi bu ayetin tefsirinde yukarıdaki görüş sahiplerine de cevaben şöyle demiştir.

"Ayetteki kısastan maksat kim olursa olsun katili öldürmektir. Bu ayet şeref ve güç gösterisi yaparak iftihar edercesine öldüren kişiyi değil de bir başkasını öldüren ayrıca bir kişi karşılığında yüz kişiyi öldürmek isteyen Arapların bu uygulamasına karşıdır. Allah Teâlâ eşitliği ve adaleti emretmiştir. Bu da öldüreni öldürmekle gerçekleşir. Şüphesiz ki Ömer (ra) San'a ehlinde yedi kişiyi öldürmüş ve şöyle demiştir: Şayet San'a ahalisinin tümü o adamı öldürseydi hepsini öldürürdü."²⁶

Buna göre Kur'an nassı kısas hükmünde İslam şeriatının getirdiği genel kaide usullerinden bir usulü ifade etmeyi kastetmiştir. İşte o, her alanda mutlak adalettir. Çünkü Araplar katilin akrabalarından birilerini öldürüyor ve bununla güç gösterisi yapıp iftihar ediyorlardı. Bunda zulüm, haksızlık ve suçsuz canları öldürme vardır. Kur'an ise hakkında kısas uygulanacak kişinin sadece günahı işleyen kişi olduğunu vurgulamaktadır.

²² Yahya b. Adem, el_ hârac

²³ İmam Malik, el_ Muvatta,2/188

²⁴ Cassâs, Ahkâmü_1 Kur'ân,1/162

²⁵ Muhammed b. Ahmed el_ kurtubî, Bidayetu_1 Müctehid,2/334

²⁶ Tefsiru_1 Kurtubî, 2/232

Tek bir kişiyi öldüren topluluğa gelince, şüphesiz onlardan her biri suçludur. Zira bu günahta etkin bir rol almış ve ortaklırlar. Buradan yola çıkarak onların her biri için katil vasfını verip, öldürdükleri cana karşın kendilerine kısas uygulanabilir diyebiliriz. Bu noktada öldürülen canın tek öldürenlerin canının ise birkaç tane oluşuna değil günaha, cinayete ve zulme bakılır. Öldürme eyleminde beraberlik yaptıkları için her birine katil vasfı verilemez mi?

İslami nasların hepsi cezalandırmada zulmün bir veya birkaç oluşuna değil de zulüm ve haksızlık düşüncesine bakar. Mesela on adam bir kadınla zina yapmaya kalkışsa zina yaptıkları kadın aynı kadın olsa dahi onların her biri zinakar olur. Veya hep beraber bir adamın malını çalsalar malını çaldıkları adam aynı kişi olmasına rağmen onların her biri hırsız sayılır. Buradan hareketle Hz. Ömer'in yaptığı ve sahabenin itirazda bulunmadığı bu durum İslam'ın haddi aşanlara yönelik koymuş olduğu cezalara uymaktır. Buna karşılık lafızların zahirine bakıp da "cana can'dan" kastın tek bir kişiyi cezalandırmak olduğunu kabul edenlerin genel maslahatı gözetmediklerinden onların görüşüne bakılmaz kanaatindeyiz.

Hz. Ömer'in bu karardan kastı ise İslam dininin naslarını genel maslahatı gözeterek uygulamaktır. Tek bir can karşılığında bir topluluğu öldürerek cezalandırması da bu hedefe ulaşmak için seçtiği bir yoldu. Zira Kur'an ayetinden yola çıkarak haddi aşanlara yönelik tek bir can karşılığında birden fazla canın ceza görmesi manası çıkarılıyorsa, İslam dininin belirtmiş olduğu cezalandırmalara uyuyorsa ve genel maslahat bunu gerektiriyorsa Hz. Ömer'in tek bir kişi için birden fazla kişiyi cezalandırması doğrudur, denilebilir.

İkinci mesele ise tek can karşılığında birden çok kişinin öldürülmesi genel maslahatı temin eder mi? Sorusudur. Buna cevaben birçok görüş ortaya konulmuştur. Ancak bir yönüyle tek can karşılığında cezalandırılacak topluluğun genel maslahata uyup uymayacağı hususu tartışmaya kapalıdır. Aksi takdirde caydırıcılık ortadan kalkarak birini öldürmek isteyen kimse kendisine ortaklar bularak cezadan kaçabilir. Bu durum ise ayetin " **وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ** " "*kisasta sizin için hayat vardır*" (Bakara, 2/179) manasına aykırı düşer. Zira bu ayet "*hüre hür, köleye köle, dişiye dişi...*" ayetinden sonra gelmiştir. Nasıl olurda bazıları bu ayetlerin sadece zahirine bakarak asıl olan hükmü iptal ederler? Şayet kısas ayetleri genel maslahatla bir yerde birleşiyorsa tatbik edilir ve gerisine bakılmaz.

Kurtûbî der ki: Bir grup insan, birini öldürmeleri halinde öldürülmeyeceklerini bilseler düşmanlar düşmanlarına karşı toplanıp beraberce onları öldürerek emellerine ulaşmış olurlar. Bu yüzden bu kaideye riayet etmek lafza riayet etmekten daha evladır.²⁷ Bu meseleye eğilenlerin büyük kısmı toplumsal maslahatı gerçekleştirme ve kötülükleri engellemesi düşüncesini dikkate almıştır. Bu düşünce Hz. Ömer'in kısas ayetlerinden anladığı öldürülenin tek, katillerin ise birkaç kişi oluşuna bakmaksızın öldürme eyleminde ortaklık yapan her bir kişiye katil vasfının verilmesiyle her birinin maktulün canına karşın öldürülmesi fikrine dayanmaktadır. Hiçbir sahabeden Hz. Ömer'in bu uygulamasına karşı çıktığı aktarılmamıştır. Sonrasında aralarında Malik, Şafii, Ebu Hanife, Sevri, Ahmed ve Ebu Sevr gibi isimlerin olduğu büyük fıkıhçılar bu hükme uymuşlardır.²⁸

İbn Rüşd de Kurtubi ile paralel ifadeler kullanarak şöyle ifade eder ki: Bir kişiye karşın birkaç kişinin öldürülmesindeki dayanak maslahatı gözetmedir. Zira kısastaki öldürmeden amaç öldürme günahının engellenmesidir. Kur'an-ı Kerim bu hususa şöyle dikkat çekmiştir: " **وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ** " "*Kisasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri, umulur ki sakınırsınız.*" Durum böyle olunca şayet bir can karşılığın katil olan o birkaç kişi öldürülmez ise insanlar bir kişiyi bir grup halinde öldürmeye meyledeceklerdir.²⁹

5. BİR MECLİSTE ÜÇ TALAK

Boşanmada asıl olan üç boşamanın ayrı ayrı yapılmasıdır. Allah Teala bu konuda şöyle buyurmuştur: " **الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَاِمْسَاكِ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٍ بِاِحْسَانٍ** " "Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir." (Bakara,2/229).

Boşamayı ayırmadaki hikmet kocaya geri dönüp düşünme fırsatı vermek ve ayrıca İslam hukukunun evlilik durumunun mümkün merteye devamını teşvik ediyor olmasıdır.

İkinci boşanmadan sonra Allah Teala şöyle buyuruyor: " **فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ** "

²⁷ Tefsiru_ | Kurtubi, 2/233

²⁸ İlamu_ | Mukîin, 3/125, Bidâyetu_ | Müctehid, 2/334

²⁹ Bidâyetu_ | Müctehid, 2/299_300

"İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz." (Bakara 2/230).

Allah Teala'nın Kur'an'da meşru gördüğü boşama budur, birer birer ayrı olacak şekilde. Fakat kocanın kendisini zora sokup bütün boşamaları birlikte ve aynı mecliste yapmasının hükmü nedir?

Kur'an-ı Kerim'de bir lafızla üç talak ya da bir mecliste üç talak hakkında bir bilgi mevcut değildir fakat bir hadiste: Rukane bin Abdi Yezid eşini bir mecliste boşar ve bundan dolayı çok üzülüp Peygamber efendimize gelip sorar. Peygamber efendimiz kendisine nasıl boşadığını sorduğunda, "*üç talak ile*" der, *peki bir mecliste mi?* diye sorduğunda, "*evet ya Resulallah*" diye cevap verince peygamber efendimiz; "*Bu bir boşama sayılır istersen dönebilirsin.*" "der.³⁰

Peygamber efendimiz bir mecliste gerçekleşen üç boşamayı bir boşama saymıştır. Fakat Hazreti Ömer beraber yapılan üç boşamayı üç boşama saymıştır. Kendisinden sonraki fakihler ve selef ulemasının çoğu da Hz. Ömer'e uymuştur.³¹

Bu konu hakkında da birçok mesele vardır. Ancak burada bazılarına değinmekte fayda görüyoruz. Birinci mesele: Hz. Ömer'in beraberce yapılan üç talakı tek değil de üç talak saymasındaki sebep ve Cumhur'un bu konudaki ona paralel tutumu bunlardan birisidir.

Hz Ömer'in hilafetinden iki veya üç sene sonra bunu yapmasının sebebi, o dönemde insanların bu fiili çokça yaptığını görmesidir. İnsanların artık bu işi hafife aldığını gören Hazreti Ömer maslahat gereği, onları cezalandırmak ve bu durumu ortadan kaldırmak için toplu boşamaları üç boşama saymıştır.

İbn-i Abbas'tan rivayet edilen hadiste: "*Peygamber efendimiz, Hz. Ebubekir ve Ömer'in hilafetinin ilk iki senesinde üç talak bir talak olarak sayılıyordu ve Hz. Ömer şöyle dedi "İnsanlar daha önce yavaş davrandıkları işte şimdi çok aceleci davranıyorlar, eğer biz bu konuda hüküm etseydik onlar da ona hüküm ederlerdi.*"³²

"Hazreti Ömer kendi dönemi için bunu bir maslahat olarak görmüştür. Peygamber efendimiz, Hz. Ebubekir ve kendisinin hilafetinin ilk dönemindeki uygulamanın o zaman için daha uygun olduğunu düşünmüştür. Çünkü o dönemdeki insanların talak konusunda Allah'tan korktuklarını ve Allah'ın da kendisinden korkanlar için bir çıkış yolu sunduğunu ifade etmiştir. Lakin Allah'tan korkmayı bırakıp onun emrini hafife almaya başlayıp Allah'ın meşru gördüğü şeklin dışında boşanmalar yaptıkları için Hz. Ömer ceza olarak bu hükmü uygulamıştır. Çünkü Allah Teâlâ boşamanın ayrı ayrı olmasını ve bir anda boşama olmaması gerektiğini bildirmiştir. Eğer sınırları aşan biri olursa, sınırı açmış ve kendi nefesine zulüm etmiş olup Allah'ın kitabıyla oynamıştır böylece cezalandırılmayı hak etmiştir. Allah'ın iznini ve ruhsatını gözetmeyip işi kendisi için zorlaştırmış Allah'tan korkmayı Allah'ın istediği gibi bir boşama gerçekleştirilmemiş ve boşamada acele etmiştir. Allah'ın lütuf ve ihsanını terk etmiş, kafasına göre hareket edip kendisi için zor olanı seçmiştir. Bu da zamanın değişmesiyle fetvanın değiştiğini göstermektedir."³³

"Hazreti Ömer'in üç talakı bir değil de üç talak sayması, Kur'an'da ayrı ayrı olması gerektiği ifade edilmesine rağmen boşama konusunda Allah'ın emrine aykırı hareket edenlere bir nevi uyarı ve ceza olarak yaptığı bir uygulamadır. Bazı fakihler tek seferde yapılan talak hakkında şöyle demiştir: "Bu asla tam boşama olarak görülmemiştir çünkü Kur'an'da zikredilene aykırı bir boşama olduğundan buna itibar edilmez. Bu tür boşama Allah'ın emrine muhalif bir uygulama olarak görülmüştür."³⁴

Şayet Hz. Ömer kendi döneminde, bu tür talakı yapanların sayısının az olduğunu ve bunu sinir anında kendilerini kaybettiklerinden ötürü yaptıkları bir şey olarak görseydi bu uygulamayı yapmazdı. Fakat insanların bunu fazlaca yaptığını ve aralarında yayıldığını görünce bunun artık insanların önemsemediği bir durum olacağı korkusuyla ve Allah'ın talakın ayrı ayrı yapılması gerektiği emrine aykırı bir durum olacağı endişesiyle böyle bir hüküm vermiştir.

Hz. Ömer, bunu yapanların sayısının az olduğunu ve bunu tam bir bilinç kaybına sokacak büyük bir öfke halinde gerçekleştirdiklerini görseydi, onu kendilerine geçerli kılmazdı. Fakat insanların bunu bir âdet haline dönüşecek kadar sürekli yaptıklarını gördü ve Allah'ın Kur'an'da emrettiği şekilde ayrı ayrı gerçekleşen boşamayı ihmal edip bu boşama şeklinin aralarında daha fazla yaygınlaşmasından ve bir

³⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/215

³¹ Bidâyetü'l Müttehîd, 2/50

³² Sahih Müslim, 2/1099, 1472

³³ l'lämu'l Mükîin, 3/35

³⁴ Tefsiru'l Kurtübî, 3/129

sayılacağını zannedip üç talakı birden gerçekleştirmeye alışmalarından korktu. Bunun için Hz. Ömer, onları şeri boşama şekline geri döndürecek bir tür toplu ceza ile tazir etmek istedi. Hz. Ömer, insanın tabiatı hakkında olan bilgisi sayesinde bazı erkeklerin, sanki bu başlı başına erkeklığın ve onun egemenliğinin bir göstergesiymiş gibi öfkelenme ve eşleriyle kavga etme halinde Allah'ın kendilerine verdiği güç ve yetkileri göstererek (avamın diliyle artistlik yapmak) için üç talakın bir sayılacağını bilerek en sert sözler söylemeyi tercih ettiklerini biliyordu. Hz. Ömer ise Allah'ın hilafet yoluyla kendisine verdiği hakkı kullanarak insanları Allah'ın Kuran'da emrettiği boşama şekline döndürmek ve kadınlarıyla çekişme durumlarında güçlerini göstermek isteyenlerin önünde durmak için "onu kendilerine geçerli kılalım mı?" diyerek geçerli kıldı.

Hz. Ömer devrinde boşamaya ve lafızlarına önem verilmediğinin yaygın olduğunu gösteren şey ise bir adamın karısını bin defa boşadığıdır. Bunun üzerine Hz. Ömer ona: "Karını boşadın mı? Dedi. O dedi ki; ben sadece oynuyordum, Hz. Ömer ona asa ile vurdu ve ona "Bundan sadece üçü sana yeter" diyerek talakı gerçekleştirdi.

Sahabelerin çoğunluğunun Hz. Ömer'e bu konuda uydukları ile ilgili İbnü'l-Kayyim şöyle der: "Bu, zamanın değişmesiyle değişen bir fetvadır. Sahabeler de Hz. Ömer'in iyi siyasetini ve onun halkı terbiye etmek istediğini bildikleri için farz kıldığı şeyde ona uydular ve kendilerine bunu soranlara da bununla fetva vermeye başladılar", "İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, yüz kere boşayanlara: "Rabbine isyan ettin, karın da senden boşandı. Sen de Allah'tan korkmadın ki O sana bir çıkış yolu sunsun" dedi. (Allah, kendisinden korkanlara bir çıkış yolu sunacaktır). Bir adam ona geldi ve dedi ki: Amcam üç defa talak etti. O, dedi ki: 'Amcam Allah'a isyan etti, Allah da onu pişman etti ve şeytana itaat ettiği için ona bir çıkış yolu vermedi' dedi. Onu kocasına tekrar helal kılamaz mısın? Dedi. O, dedi ki: Allah, kendisini aldatanı aldatır.

O halde şeriat ve kaderde hakkı bilmeye ve ona tâbi olmaya niyet eden âlim kişi, Resûlullah döneminde sahabeler için bu ruhsatı ve kolaylıkları kabul etmeleri ve onların talakta Rablerinden korkmalarını bir düşünsün. Öyle ki onlar takva sahibi oldukları için Allah kendilerine şeriat ve kaderde bu ruhsatı ve kolaylıkları bahsetti. İnsanlar heva ve heveslerine uyup Allah korkusunu bırakıp kendilerini şüpheli işlere sokarak Allah'ın kendilerine emrettiği şekilde talakı gerçekleştirmedikleri için Allah şeriat ve kaderde raşid halife ve onun ashabı vasıtasıyla bunu farz kılıp üzerlerine tatbik edilmesini icra etti ve kendi başlarına getirdikleri zorlukları getirdikleri şekilde sürdürdü. İbnü'l-Kayyim, Hz. Ömer'in insanların zararı ancak üç talak olarak kabul edilmesi ile durdurulabileceğini gördüğü kanaatine varmıştır. Daha sonra sahabe, sahabeden sonra da fakihlerin cumhuru, birden dile getirilen üç talakı üç talak sayılması konusunda Hz. Ömer'e uymuşlardır. Hatta Kurtubi, aksini söyleyenler için "şüzûz" tabirini kullanmış ve şöyle demiştir: Tavus ve bazı zahiri kimseler, şüzûz edip üçü bir kelime ile dile getirilen talak bir sayıldığını savunmuşlardır.

Hz. Ömer'in yaptığı, üçü bir kelime ile dile getirilen talakın üç sayılması ile fetva verilmesi tüm asırlarda zorunlu mu? Sorusuna karşın bazı görüşler ortaya atılmıştır. Öncelikler bunda insanların menfaati esastır, bunun için ulü'l-emr –Hz. Ömer'in gördüğü gibi- onu üç talak sayılmasının menfaate geleceğini görürse, o zaman üç talak sayar. Kamu menfaatinin bir sayılmasını gerektirirse, Hz. Ömer'in hilafetinin ikinci yılına kadar bir sayıldığı gibi bir sayılır. İbnü'l-Kayyim, hicri sekizinci asırda, başka bir menfaati gözetmek ve sosyal yozlaşmayı engellemek bir sayılmasını istemiştir. Bu sosyal yozlaşma ise bu talakın üç sayılması üzerine eşler, birbiriyle evlenmeyi tekrar helal kılacak bir kişi uydurmasıdır. Öyle ki tekrar helal kılmanın yaygın bir pazarı olmuştur. (bu durumda vacip olan, helal kılma pazarını ortadan kaldıracak ya da azaltıp zararını hafifletecek Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) ve halifesinin zamanındaki hükmü ile hüküm verilmesidir.)

Mustafa Zeyd menfaatin nerede olduğuna baktı ve Hz. Ömer'in geçerli kıldığı hükümde olduğunu gördü (çünkü Müslümanların bu üç boşama ile yemin etmelerine engel olacak bir yol olduğunu gördü yani sadece menfaati gözeterek hüküm verdi).

6. SONUÇ

Bu araştırmadan bazı sonuçlar çıkarabiliriz. Bunları şu şekilde belirtelim:

1- Hz. Ömer, vakur, heybetli olması ve müşfik mizacıyla, Allah'ın Kitabı ve Hz. Peygamberinin Sünnetine sınıksız bağlı olduğu görünmektedir. Dolayısıyla O, nassa aykırı bir içtihatta bulunmazdı. Nassın herhangi bir hükmünü geçersiz kılması söz konusu değildir. Ayrıca nassa aykırı bir içtihatta bulunmakla bazı Ehli-sünnet dışı fikirlerce suçlandığı meselelerin tamamı usul kurallarına göre olup nassa aykırı değil bilakis nassa göre gerçekleşmektedir.

2- Hükümdarın hükmü, kitap veya sünnete aykırı ise, hükümdarın mertebesi ne olursa olsun o hüküm geçersiz kılınmalıdır. Hz. Ömer bin el-Hattab, Emirü-l Müminin olmasına rağmen, hükümleri iptal edildi ve nassa aykırı oldukları kendisine açıkça belli olduğunda, kendisi onları iptal etti. Dolayısıyla o nasları tam anlamıyla tatbika yönelmiştir bunun dışında bir durumu söz konusu olamazdı.

3- Nassın olduğu bir konuda içtihadı yer yoktur. Bu da Hz. Ömer'in hükümlerinde ve istişarelerinde riayet ettiği ve uyduğu büyük bir kuraldır. Kendisi nassa aykırı olan hükümlerini geri alıp iptal etmiştir. Ehlisünnetde oluşum süreci olarak göz önüne alındığında sahabenin izinden gitmektedir. Dolayısıyla Ehlisünnetin örnek aldığı Hz. Ömer (ra) bu anlamda mezhep oluşumunda muamelat babında üsve-i hasene teşkil etmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmet B. Hanbel, h.1373, Baskı:4, Müsned-ü Ahmed b. Hanbel, Daru'l Mearif, Mısır
- Ed-Desuki, Tarih yok., Haşiyetü'd Desuki ala Şerhi'l Kebir, Daru İhyau'l Kütübi'l Arabiyye, Mısır.
- El- Beltaci, h.1427, Menheci Ömer b. Hattab fit' Teşrii, Darus Selam, Mısır.
- El- Cessas, h.1412, Ahkamu'l Kur'an, Daru'l İhya'ut Turasul Arabi, Beyrut, Lübnan.
- El- Cevziyye, h.1423, Baskı:1, İlamu'l Muvakkiin, Daru ibni'l Cevziyyi, Cidde, Suudiyye.
- El- Makdisi, h.1347, Baskı:2, El- Muğni ve Yelihi Eş-Şerhu'l Kebir, Daru'l Kitabu'l Arabiyye.
- En-Nevevi, El-Mecmuu Şerhu'l Mühezzeb, Mektebetü'l İrşad, Cidde, Essuudiyye.
- Es-Sayis, h.1422, Tefsirü Ayati'l Ahkam, Mektebetü'l Asriyye.
- Es-Serahsi, h.1409, Baskı:1, Daru'l Marife, Beyrut, Lübnan.
- Es-Sivasi, h.1424, Fethu'l Kadir, Daru'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, Lübnan.
- Eş-Şevkani, h.1344, Neylül Evtar, İdaretü'l Tıbaati'l Müniriyye, Mısır.
- Eş-Şirazi, h.1412, Baskı:1, El-Mühezzeb, Daru'l Kalem, Dimeşk, Beyrut.
- Es- Sanani, h.1390, Baskı:1, El- Musannef, El- Meclisu'l İlmi, Cenubi Afrikiyya.
- Et- Taberi, h.1387, Baskı:2, Tarihu'r Rusul ve'l Mülük, Daru'l Mearif, Mısır.
- Et-Taberi, h.1420, Baskı:1, Camiu'l Beyan fi Te'vilül Kur'an, Müessesetu'r Risale,
- El-Feyyumi, h.1407, El- Misbahu'l Münir, Mektebetü'l İlmiyye, Beyrut, Lübnan.
- Et-Taberi, h.1425, Bidayetü'l Müctehid, Daru'l Hadis, Kahire, Mısır.
- İbn-i Kesir, h.1420, Baskı:2, Tefsiru'l Kur'anu'l Azim, Daru't Tayyibe.
- Malik bin Enes, h.1425, Baskı:1, El- Muvatta, Müessetü'l Zeyd bin Sultan, Ebu Zabi, İmarat.
- Muhammed Ravvas Kalacı, h.1409, Baskı:4, Mevsuatü Fıkhı'l Ömer bin Hattab, Daru'n Nefais, Beyrut, Lübnan.
- Mustafa Zeyd, h.1430, Baskı:4, Maslahatu fi't Teşrii'l İslamiyye, Daru'l Yüsr, Mısır.
- Müslim Nisaburi, h.1427, Baskı:1, Sahihi Müslim, Daru'l Tayyibe, Riyad, Essuudiyye.
- Yahya bin Âdem, h.1384, Baskı:2, El-Harrac, Matbaatu's Selefiyye, Kahire, Mısır.